

Акад. Манол Пандевски (1925-1998)

На 21 мај 1998, во раните утрински часови акад. Манол Пандевски достоинствено си замина од нашиов земен свет. Роден е на 3 септември 1925 година во струмичкото с. Габрово. По завршените студии по историја на Филозофскиот факултет во Скопје во 1957 година се вработува во Институтот за национална историја. За дописен член на Македонската академија на науките и уметностите беше избран на 22 декември 1976, а за редовен член на МАНУ на 23 ноември 1981 година. Од 1986 до 1987 год е директор на Институтот за национална историја. Во својот творечки век бил член на повеќе редакции и главен уредник на списанието Гласник, член на редакциите на сп. Исшорија и Југословенски историски часопис, но и на повеќе зборници од научни собири во земјата и странство, носител на значајни проекти од областа на историската наука како на пр. проектот на ИНИ - повеќетомната Исшорија на македонскиот народ, или како што е меѓународниот проект “Историја на културниот и научниот развиток на човештвото” на УНЕСКО. Неговиот научно-истражувачки ангажман му овозможи повеќе истражувачки престои во Москва, Петерсбург, Париз, Софија, Белград и Загреб. Учесник е на бројни научни собири, особено во странство. Творечкиот профил на акад. Манол Пандевски како научник од висок ранг го чини неговиот богат творечки опус посветен на Илинден и илинденската хероика на македонскиот народ. Како врвен и талентиран историчар децении по ред е присутен во научната и општествена јавност со своето волуменозно дело, препознатлив по широката творечка гама, истанчената историска критичност и рафиниран стил.

Во 1925 година, во прекрасното село на падините на Беласица, Габрово, Манол Пандевски го здогледа за прв пат поделеното небо над Македонија. Во сите свои 73 години живот, тој им остана верен на своите габровски корени и во своето роднокрајство и пошироко беше доживуван како човек од народот. Една од неговите доблесни особини е големата

љубов кон македонското село и беше сериозно загрижен за причините на “зајдисонцето на селанството и селото” во Македонија. И со своите изодени 19 години под туѓо знаме, имаше надеж, дека големата Народноослободителна и антифашистичка војна ќе ги збрише границите на поделената татковина. Манол Пандевски ѝ припаѓаше на онаа генерација од македонските интелектуалци која пребрзо созреа. Тоа беше една животна патека на која паралелно се движеа свидетелот на ослободувањето на дел од македонскиот народ и воспоставувањето на државноста со историското заседание на АСНОМ, обновата на татковината и научниот работник, кој што педантно и трпеливо се зафати со изучувањето и расчленувањето на историските јазли од блиското минато. Така историската наука за Манол Пандевски, од 1957 година, по неговото вработување во Институтот за национална историја станува негова судбина. Соочувањето со минатото, како потреба да се ослушнат пораките за иднината преку утврдување и соопштување на фактите, како парадигма на историската вокација, најде свој упорен истражувач во акад. Манол Пандевски. Тој е автор со широк творечки замав, со децении на ред присутен во научната и општествена јавност, со своето волуменозно творештво. Во своите монографски дела, кои се всушност заокружени студии за значајни настани и личности, во бројните статии и прилози, Манол Пандевски го почитуваше фундаменталното правило на историографијата: има толку наука, колку што има документи кои овозможуваат толкувањето и заклучокот издржано да се докажат. Сфаќајќи ја историјата како постојан дијалог со минатото, тој не ги премолча нити ги заобиколи незгодните имиња и настани од македонското историско минато, го отвори процесот на полемики и реплики и внесе неспокојство кај некои соседни историографи.

Како резултат на повеќедецениски предизвик, што со себе го носи научно-истражувачката работа и како автор со истенчена историска критичност нему му успеа да оствари трајни вредности од духовната култура отпорни на искушенијата на така често вознемирените балкански простори. И тој направи голем исчекор во промисленото критичко толкување на современата историја на македонскиот народ и неговата судбина во балкански и европски контекст.

Сопственик на 236 библиографски референци, акад. Манол Пандевски во својот богат историографски опус и даде предност на политичката историја. Тој ја разгрна големата тема - македонското национално прашање омеѓено во временскиот простор помеѓу “Источната криза и драматичното рушење на турската власт врз широките балкански простори”. Ги воспостави неговите две основни компоненти, важечки до нашиве дни: национално-конститутивните процеси оживотворени низ борбата за единство на македонскиот народ и, заемните односи помеѓу

македонското ослободително движење и малцинствата (националностите) во тогашна Македонија.

Тој рано ја откри квинтесенцата за занимавањето со историјата и таа беше во совршен склад со етичкиот кодекс на историчарот. И токму затоа, во честите разговори кога дебатиравме за етиката на историографот, Пандевски за најголемо зло ја сметаше дезинтеграцијата на историската свест, сензационализмот и авантуризмот во историската наука. За сите нив имаше само едена дефиниција: “духовно мародерство”.

Архивската документација беше фундаментот врз кој. Пандевски ги создаваше своите трудови, независно дали се работи за монографски студии, статии или критички осврти. Тој поседуваше богато искуство од допирот со автентичната документација низ која внимателно трага, одмерено суди, точно говори без нагласена реторика и своите дела ги сметаше отворени за нови исчитувања на достапните историски извори.

Неговата прва студија “Политичките партии и организации во Македонија 1908-1912” (предходно под истиот наслов одбранета докторска дисертација во 1965) која го обфаќа периодот на младотурското владеење, до денес, остана единствен научен толкувач за општествено-историската пресвртница на македонскиот народ. Ја пишуваше со широки потези, загледан во микро планот на дејствијата. И додека сите очекувавме, Манол да се занимава со поновиот период, тој своите истражувања ги насочи кон Илинденското востание. Подоцна, сфативме - дедо му, Панде Гоцев Китанов, припадник на Македонската револуционерна организација, затвореник во солунската тврдина “Једи Куле”, амнестиран во јули 1908, му го остави тестаментот на македонската илинденска кауза во наследство, за среќа на македонската историографија.

Капиталната студија “Илинденското востание во Македонија 1903” (1978) во детали говори за судбинското прашање на илинденското и подоцнежното балканско време - за меѓусобната условеност на војната и мирот, за преплетувањата на балканските пропаганди и европските интереси. Во тој однос е мошне значајна констатацијата на Манол Пандевски во врска со “Уставот на Тајната македонско-одринска револуционерна организација” што беше го изработиле Гоце Делчев и Горче Петров, а околу спорот за Македонија и хипотеката на недосонуваниот сон: “...извршениот чекор бил крупен зашто, прво бугарското име било отфрлено и второ македонското - добило писмен израз, станало норма во Уставот, во сите други документи подоцна и во револуционерната агитација; Организацијата и движењето по прв пат се декларираат со македонско име, за тоа, засекогаш да останат и да се наложат во Македонија и светот со него...” Poleмичкиот дух на Манол Пандевски и неговиот талент за компаративни студии, резултираше со значајниот историографски трудот Внатрешната македонска револуционерна орга-

низација и неоврховизмот (1983). Во 1997 година во изд. на “Мисла” излегоа од печат значајните студии на Пандевски, собрани во пет тома и под заеднички наслов Македонското ослободително дело во XIX и XX век. Својата пак јужнословјанска припадност и солидарност, но и своето припаѓање на изворното македонско социјалистичко движење, ги изрази низ бројните статии кои ги објави под заедничкиот наслов Македонија на Балканот - XIV-XX век. Историски координати (1990).

Афирмацијата на македонската илинденска кауза меѓу европските социјалисти и интелектуалната елита Манол Пандевски ја приопшти во тематската збирка документи Македонофилското движење во Западна Европа 1903 година (1995). И ова негово дело ги содржи истите валери како и предходните. Во студиозниот предговор тој го објаснува македонскиот диспут создаден меѓу официјалната политика на големите сили и демократската општественост во Европа, кој тлееше од времето на Источната криза и ја достигна својата еруптивна сила во критичката 1903. Коавтор е на тротомната “Историја на македонскиот народ” и на “Струмица и Струмичко низ историјата”. Ојавувал на словенечки, српски, руски, англиски, германски и француски.

Мошне важна компонента во научната дејност на Пандевски беше балканистиката и неговата соработка со врвни научни работници од оваа област во земјата и странство, а особено со Балканолошкиот институт во Белград и проф. Чубриловиќ, или со центарот за балканологија во Краков и проф. Батовски и неговите соработници. Мошне важен аспект од дејноста на Пандевски претставува неговата постајана грижа за создавање солиден подмладок во Институтот и надвор од него. Тој често беше ментор на докторски дисертации и може слободно да се говори за историска школа на следбениците на Пандевски. Современата историја не му се предава лесно на историчарот. Таа постојано ја воведува во искушение неговата критичност. Нејзе, Манол Пандевски ја ставаше на увид на бројните меѓународни собири на балканистите, но и оние кои го носеа претекстот светски. А скоро не можеше да се замисли научен собирач во Република Македонија без неговото присуство.

За своите високи вредни дострели во историографијата, Манол Пандевски ги понесе високите награди: “11 октомври” (1966), “Гоце Делчев” (1979), “13 ноември” (1984), добитник е на повеќе признанија и плакети. Од 21 мај 1998 година македонската историографија, и не само таа, остана осиромашена со заминувањето на нејзиниот корифеј. Акад. Манол Пандевски со својот научен опус ни ја стави на увид историската панорама на македонскиот 19 и 20 век и ја создаде интригата за проучување на неговите дела.

Една од особините кои го красеа неговиот живот беше љубовта кон човекот. Егоизмот му беше туѓ и секогаш беше подготвен за помош.

Го сакаше дружењето и му беше оддаден на другарството во кое ја внесуваше топлината на неговото широко срце и се стекна со голем број пријатели низ светот. На сите што го познававме и ја имавме привилегијата да соработуваме со Манол Пандевски, ни ја остави како заложба неговата упорност во создавањето на научното дело и интригата за потрага по вистината.

За неговата доблест како Човек и научник, на својот доајен Сојузот на Друштвата на историчарите на Македонија му ја искажува својата благодарност.

Вера ВЕСКОВИЌ-ВАНГЕЛИ